

„AZ EMBERT MEGSZÓLÍTTJA A MÚLT, NEM IGAZ?” SIMON STONE ÁSATÁS C. FILMJE

GULYÁS RÉKA

Magyar Régészet 10. évf. (2021), 2. szám, pp. 76–84.

Azt, hogy a régmúlttal és a régészettel foglalkozó játékfilmekre továbbra is nagy az igény, mi sem bizonyítja jobban, hogy már forgatják az Indiana Jones ötödik részét a 79 éves Harrison Forddal. A premiért 2022 nyarára tervezik. Az idei év szenzációja ebben a műfajban az Ásatás (The Dig) című film, mely januárban került fel a Netflix platformjára. Mint egy korábbi cikkemben írtam, a régészeti filmeknek a filmtörténeten belül hosszú hagyománya van, és több műfajba sorolhatók.

A játékfilmek általában a kalandfilmek listáját szaporítják, de az Ásatás inkább egy másik, kevésbé ismert zsáner, az ún. örökségfilmek (*heritage movies*) stílusjegyeit hordozza. Az örökségfilm a kosztümös filmek egyik speciális változata, mely az 1980-as, 90-es években Angliában volt a legnépszerűbb (MONK 2011). Ezek többnyire irodalmi művek (pl. Jane Austen regényei) látványos megfilmesítései voltak, melyekben az érzelmek és intrikák ábrázolása mellett a gyönyörű angliai tájaknak és értékes történelmi épületeknek, pl. kastélyoknak is fontos szerep jutott. Úgy tűnik, a műfaj újraéledt az utóbbi években, elsősorban az internetes filmszolgáltatók sorozataiban. De mi az az örökség, amiről érdemes volt most filmet csinálni és milyen általános üzenetet lehet vele közvetíteni?

1. kép. Övcsat a Sutton Hoo-i kincsleletből. 7. század eleje, arany, 13,2×5,6 cm. © Trustees of the British Museum

Ezúttal az örökségfilm középpontjában nem régi épületek és parkok, hanem egy régészeti leletegyüttes áll, mely a Sutton Hoo-i kincs néven vált ismertté (1. kép). 1939-ben a délkelet-Angliai Suffolkban egy halomsírban egy 27 m hosszú és 4,5 m széles, fából készült hajó maradványait találták meg, melynek sírkamrájából összesen 263 lelet került elő. Ezek közül a 16 ezüsttárgy, vassisak, pajzs, kardmaradvány, jogar, aranyékszerek, valamint meroving aranypénzek a legjelentősebbek. A mai napig ez számít a leggazdagabb angliai régészeti leletegyüttesnek. A különlegesen értékes és látványos tárgyak az időszámításunk utáni 7. század elejére datálhatók és az angolszászok gazdag kultúrájának kézzelfogható tanúbizonyságai. A leletegyüttes azért is érdekes és jelentős, mert e korszak után megváltoztak a temetkezési szokások és még az uralkodói sírokba se került ilyen sok értékes sírmelléklet (BROWNLEE 2021).

Az ezüsttárgyak és az emberi arcot ábrázoló, gazdagon díszített sisak a British Museumban látható, mint a legnagyobb értékű kincs, amit egy magánszemély a múzeumnak adományozott. A hajósír modelljét és az előkerült leletek korhű másolatait a [Sutton Hooi régészeti bemutatóhelyen](#) lehet megtekinteni.

A feltevések szerint a hajósír Raedwald fejedelmi végső nyughelye lehetett (JARUS 2021; 2. kép), de a savas talaj miatt az eltemetett csontjai nem maradtak meg. Raedwald kb. 599–624 között a Kelet-angliai Királyság uralkodója volt, amihez a mai Suffolk területe is tartozott. A megtalált eszközök és tárgyak szerteágazó kereskedelmi kapcsolatokra utalnak, ezek közül is a Skandináviával kialakult viszony tűnik különösen szorosnak. A híres angolszász eposzban, a Beowulfban és más költeményekben is fellelhetők az észak-európai kapcsolatokra való utalások, azonban sokáig ezeket az irodalmi szövegeket a fantázia szüleményeinek tartották. A korszakot más írott szövegekből alig ismerjük (ezért is illetik a „Dark Ages” névvel), ezért aztán a régészeti leletek, illetve a filmek jeleníthetik meg ezt az elveszett világot. A Beowulfnak is több filmváltozata létezik, az utolsó Robert Zemeckis 2007-es *Beowulf – A legendák lovagja* c. filmje Angelina Jolie-val, Anthony Hopkins-szal és John Malkovich-csal a főszerepben.

2. kép. A Sutton Hoo-i hajós temetkezés rekonstrukciója.
© English Heritage/Heritage Images/Getty Images

A halomsírok feltárása, majd a későbbi kontroll-ásatások bizonyítékkal szolgáltak több addigi legendára és feltevésre. John Preston angol (újság)író, aki a film alapjául szolgáló *Ásatás* című regényt írta, nem annyira a legendák, sokkal inkább a 2. világháború előestéjén lefolytatott régészeti feltárás és annak körülményei érdekelték. Ez nem meglepő, mivel Preston annak a Cecily Margaret (Peggy) Preston régésznek az unokaöccse, aki később [Margaret Guido](#) néven volt ismert. Ő Európa őskora egyik kiemelkedő kutatójának, Stuart Piggottnak a felesége volt az ásatás idején, és ő maga is tekintélyes régésszént, Anglia bronzkori emlékeinek feltárójaként, és egyben az ásatási módszerek és dokumentáció egyik megújítójaként vált híressé. Stuart Piggott szintén megjelenik a filmben, de ahogy a történetből sejteni lehet, útjaik később szétváltak. A 2007-ben megjelent regény megírásában az is szerepet játszhatott, hogy 2002-ben Robert Markham közreadta a helyi múzeummal az 1937 és 1942

közötti ásatásokról folytatott levelezést (MARKHAM 2002), így a feltárásról újabb részletek váltak ismertté. A BBC már nem sokkal a regény megjelenése után folytatásos hangjátékot készített az irodalmi műből, majd ezt követte a 2019-es, nehéz és viszontagságos megfilmesítése (GRANT 2021).

A filmhez olyan kiváló színészeket sikerült szerződtetni, mint a Basil Brown amatőr régészt megtestesítő Ralph Fiennes, aki a filmben is említett Ipswichben született és Sutton Hootól nem messze nőtt fel. Egyik korábbi filmje, *Az angol beteg*, amely Oscar jelölést is kapott, szintén bemutatott fontos régészeti leleteket. Az ásatásra megbízást adó Edith Prettyt játszó Carey Mulligan számára sem volt idegen a kosztümös történelmi filmek világa, hiszen egyik fontos korábbi szerepét a *Büszkeség és balítélet* című adaptációban kapta. A *Sztárom a párom* operatőrét, Mike Eley-t, és az elsősorban rendkívüli színházi munkáiról híres Simon Stone rendezőt szerződtették az *Ásatás* megfilmesítésére. A stábnak szerencséje volt, mert 2019-ben még a pandémia előtt részben eredeti helyszínén, részben stúdióban zavartalanul tudtak forgatni (MOON 2021).

A film „ártalmatlannak tűnő” kezdő képsorain Brownt egy ladikban ülve ismerjük meg, szeretett kerékpárja társaságában. A rendező azonban nem véletlenül ladikon és nem kerékpáron úsztatja be főszereplőjét a képbe, mert ezzel érzékelteti, hogy a történet az élet és a halál közötti birodalomról fog szólni. A ladik felett megjelenő felirat azonnal megadja a hely és idő koordinátáit is, Suffolkban járunk 1939-ben. 1939 a filmkészítők kedvelt évszáma, sokan indítják innen a második világháborúban játszódó történeteiket, sőt Göran Carmbeck svéd rendező egyenesen ezt az évszámot adta egyik filmdrámájának. Itt szerencsés egybeesés, hogy a Sutton Hoo-i kincset valóban ekkor találták meg. Nem sokkal azután, hogy Brown megérkezik a túlsó parton lévő birtokra, ahol Mrs. Prettyt kívül több halomsír fogadja, megkezdik az ásatást. Közben megtudjuk, hogy az amatőr régész szakmájában kívülállónak számít, a profik nem hajlandók őt befogadni, és ásatási munkásként keresi kenyerét. Mivel azonban szakmája egyben a szenvedélye is, elvállalja a munkát, annál is inkább, mert a magánmegrendelő többet fizet, mint a helyi múzeum. A profik pedig a háború közeledtével való tekintettel inkább az elkezdett római kori ásatások befejezésén dolgoznak. A halomsír kiválasztásánál Brown kioktatja munkaadóját, hogy ne a megérzésére, hanem a tényekre hallgasson (a nagy halmon sírablásra utaló nyomok látszottak), ám később bebizonyosodik, hogy az igazi kincs mégis a hölgy által javasolt halom alatt rejtőzik. A film egy későbbi jelenetében Mrs. Pretty fiának, Robertnek szájából elhangzik, hogy Brown szerint a régész legfontosabb testrésze az orra. A jó szimat a régészekről kialakult sztereotípiák egyik leggyakoribb eleme, Indiana Jonest szinte kopóként ábrázolják, de ebben a filmben első

nekifutásra Brown téved. Egyrészt dramaturgiailag fontos, hogy késleltessék a lelet megtalálását, másrészt ez a tévedés megmutatja, hogy a régész munkája remények, sikerek és csalódások határmezsgyéjén mozog.

Az ásatás elején Brown csak ásóval, csákánnyal és egy talicskával rendelkezik, valamint kítűző szögekkel és spárgával, hogy a szelvény helyét ki tudja jelölni. Sem a régészek attribútumának számító spaklit, sem ecsetet nem látunk nála, ezt később majd a profik hozzák magukkal. Viszont egy pásztorkocsit a rendelkezésére bocsájtanak, melyet ellenfényben fényképezve, lassú tempóban, látványosan húznak fel a kelet-angliai dombokra. Ez a jelenet itt giccsesnek és csaknem fölöslegesnek tűnik, de valójában egy későbbi jelenetet készít elő.

Brown ruházata a klisének megfelelő: gumicsizma, földszínekből összeállított együttes, sötétbarna kockás gyapjú nadrág, világos ing, mellény (3. kép). A nyakkendő túlzásnak tűnik, viszont a viharvert kalap – csakúgy, mint Indiana Jonesnál – elmaradhatatlan. Ami különösen érdekes, hogy Brown ruházatát ballonkabát egészíti ki, néha kalapját sildes sapkára cseréli és időnként pipázik. Ebben a szerelésben úgy fest, mint Sherlock Holmes, vagyis a detektívek klasszikus kellékeit viseli. Ezekkel a kiegészítőkkel a film a régészt is egyfajta nyomozóként láttatja. A vidéki birtokán élő tehetős felsőosztálybeli Mrs. Prettynek a kor divatjának megfelelő gardróbja van, melyben ugyanúgy megtalálhatók a praktikus, kültérre való, természet tónusaira hangolódó együttesek, mint a fontos társadalmi eseményekre (estélyek, sajtótájékoztató) szánt elegánsabb, színesebb darabok. A kosztümös filmek profi előkészítésében ezeknek nagyon fontos szerepe van, nem véletlen, hogy a jelmeztervezőt, Alice Babidge-et BAFTA-díjra jelölték az *Ásatás* jelmezeivel. Egy letűnőben lévő korszak nemes anyagait (bársony csipke, selyem), kalapjait és ékszereit láthatjuk, gyakran közeliben. Itt nemcsak az örökségfilmek törzsközönségének (elsősorban jómódú angol hölgyeknek) a kiszolgálásáról van szó, hanem arról, hogy a sírleletben is pompás fibulákat, ruhadíszeket és ékszereket, sőt jó minőségű textilmaradványokat találtak; a ruhadarabok így párhuzamba állíthatók egymással és egyfajta történelmi folyamatosságot szuggerálnak dicső és kevésbé dicső korszakokról (MARZINZIK 2008). Ez a koncepció többször megismétlődik, például amikor a kisfiú a 2025-ös évről és egy Hitlernél még kegyetlenebb diktátorról vizionál. Az egyenruhába bújtatott katonák időszakos felbukkanása újra meg újra emlékeztet a közelgő háborús veszélyre. De a veszély néha a vártnál is hamarabb érkezik, jelen estében a félig kiásott halom beomlásával. Brown ugyan tudta, hogy meg kéne támasztani a falakat (figyelmezteti is megbízóját,

3. kép. Ralph Fiennes az amatőr régész Basil Brown szerepében. © Larry Horricks/Netflix

Gulyás Réka • „Az embert megszólítja a múlt, nem igaz?” Simon Stone Ásatás c. filmje

hogy ne lépjen be a kiásott sírba), de ő maga mégis vakmerően tovább ás a halom belseje felé, mely rászakad. A birtok lakói és az ásatás segítői pusztá kézzel ássák ki Brownt a föld alól, és Mrs. Prettynek sikerül őt újraélesztenie. A film 17. percében még nagyon korai ez a drámai jelenet, hiszen tudjuk, hogy ekkor a főhős még semmiképpen sem halhat meg. Miért van erre mégis szükség? A következő percekben erre rögtön fény derül.

„Látott valamit?” – kérdezi Mrs. Pretty az újraéledő amatőr régészt. „Láttam?” – kérdez vissza Brown csodálkozva. „Amíg odaát volt...” – egészíti ki kérdését a ház úrnője. „Valami tényleg eszembe jutott” – válaszolja Brown, és elmeséli, hogy parasztember nagyapja jutott eszébe, aki mindenre megtanította. Majd kisiet a halmokhoz és egy ovális alakúnál kezd ásni, annál, amit Mrs. Pretty eredendően javasolt. Ugyan Brown a föld alatt nem látta az őseit, de valahogy mégis meghallotta az üzenetüket, mint egy médium. Ettől a jelenettől kezdve a néző már nem annyira tudományos munkatársnak, mint a kultúrák közötti közvetítő lénynek láthatja Brown alakját és általában a régészeket. Hamarosan megjelenik Robert, aki szintén az idősíkok közötti összekötő szerepet kapta. Nemcsak azért, mert ő a következő generáció képviselője, hanem azért is, mert fantáziájátékaival vidáman rohangál múlt, jelen és jövő között. Hol egykori királynak, hol egy 1939-ben megjelent képregény hősének, hol pedig úrlénynek képzeleli magát. Neki nem esik nehezére a vikingek és az úrpilóták között párhuzamot vonni, hiszen mindkét csoport új területek meghódítását tűzte ki célul és (úr)hajóval járnak. Ez ugyan egy elég egyszerű analógia, ugyanakkor felvillantja azt a régészeti módszert is, amely párhuzamokat keres különböző kultúrák között. A film 25. percében előkerül a földből egy fontos szegecs, Brownnak pedig eszébe jut egy hasonló tárgy, és sejti, hogy hajóra lelt. A feltárás folyamán ezeknek a szegecsnek majd kiemelkedő szerep jut, mivel a hajó farészei nem maradtak meg, de a hatalmas vízi jármű egykori alakját és szerkezetét az ásatás során a helyükön megőrzött, nem éppen látványos vas szegecses rajzolták ki. De ha már most rátaláltak leletre, vajon mi fog történni a filmből hátralévő csaknem másfél órában?

Először újabb késleltetés következik, Mrs. Pretty a kisfiával Londonba utazik. A ház úrnőjének távollétében Brown segítőivel feltárja a hatalmas hajótestet, majd büszkén prezentálja azt a visszatérő asszonynak és Robertnek. Érdemes megjegyezni, hogy ebben a jelenetben a feltárt hajót *in situ* helyzetben mutatja a kamera, ami azért is fontos, mert a múzeumok és bemutatóhelyek egyre gyakrabban ugyanígy „tálalják” a hasonló leleteket, és egyben jelzi is Brown kitűnő ásatási módszereit, amivel sokszor korának régészete előtt járt. Ő az, aki részletesen elmagyarázza, hogyan kerülhetett a hajó a dombra, milyen erőfeszítésekre volt ehhez szükség. Ezt a hajószállítást nem mutatja a kamera, de a film elején egyszer már láttuk, hogyan vontatják fel a pásztorkocsit az ásatás helyszínére. A többi a kisfiú, az anyuka és a nézők fantáziájára van bízva. A filmkedvelőknek persze eszébe juthat Werner Herzog [Fitzcarraldo](#) c. filmje is, amelyben részletesen bemutatják, hogyan húznak fel egy hajót az Amazonasból egy hegyre. Ehhez még egy kis segítség Mrs. Pretty friss olvasmányélménye az egyiptomi temetkezési szokásokról. Abból a tényből, hogy az óriási vízi jármű helyválttatásához – csakúgy, mint a piramisépítéshez – nagyon sok emberre lehetett szükség, Brown azt a következtetést vonja le, hogy itt egy fejedelmi temetkezésről lehet szó, mivel egy jelentéktelen személy temetéséért nem hozott volna ennyi ember ilyen nagy áldozatot. A pompás temetési ceremónia elképzelését szintén a kisfiú és a nézők fantáziájára bízva. Ezek a jelenetek fontos momentumai a filmnek, mert ezáltal nem csak a régészek gyakorlati, hanem elméleti munkájába is bepillantást nyerhetünk. Külön érdekesség, hogy Brown arra is felhívja a figyelmet, hogy a régész számára nem csak a tárgyak fontosak: a múlthoz hozzátartoznak pl. a temetési szertartáson elhangzott dalok is, amiknek nem feltétlenül van bármiféle tárgyi vagy írásos lenyomata. A hajósír megtalálása egyértelmű siker, de ezután a néző azonnal megismerheti a régészeti feltárás nehézségeit is, a zuhogó esőben és sárban végzendő munkafolyamatokat: a pallók lefektetését, a sírhely lefedését, az árkokban és gödrökben összegyűlt víz vödörrel való kimerítését. A rendező nem mulasztja el a főszereplő koszos kezét és annak tisztítását közeliben megmutatni. A földhöz kapcsolódó kétkezi munka ábrázolása után ismét az elméleti rész kerül előtérbe. Brown szerint nem elsősorban az iskolai végzettség a fontos, hanem az érdeklődés és a sokrétű műveltség, a régi nyelvek ismeretétől a geológián át a csillagászatig. Brown felmenőinek köszönhetően még egy fontos készséggel rendelkezik: olyan jól ismeri közelebbi pátriája földjét, hogy egy marok földből megmondja, hogy az

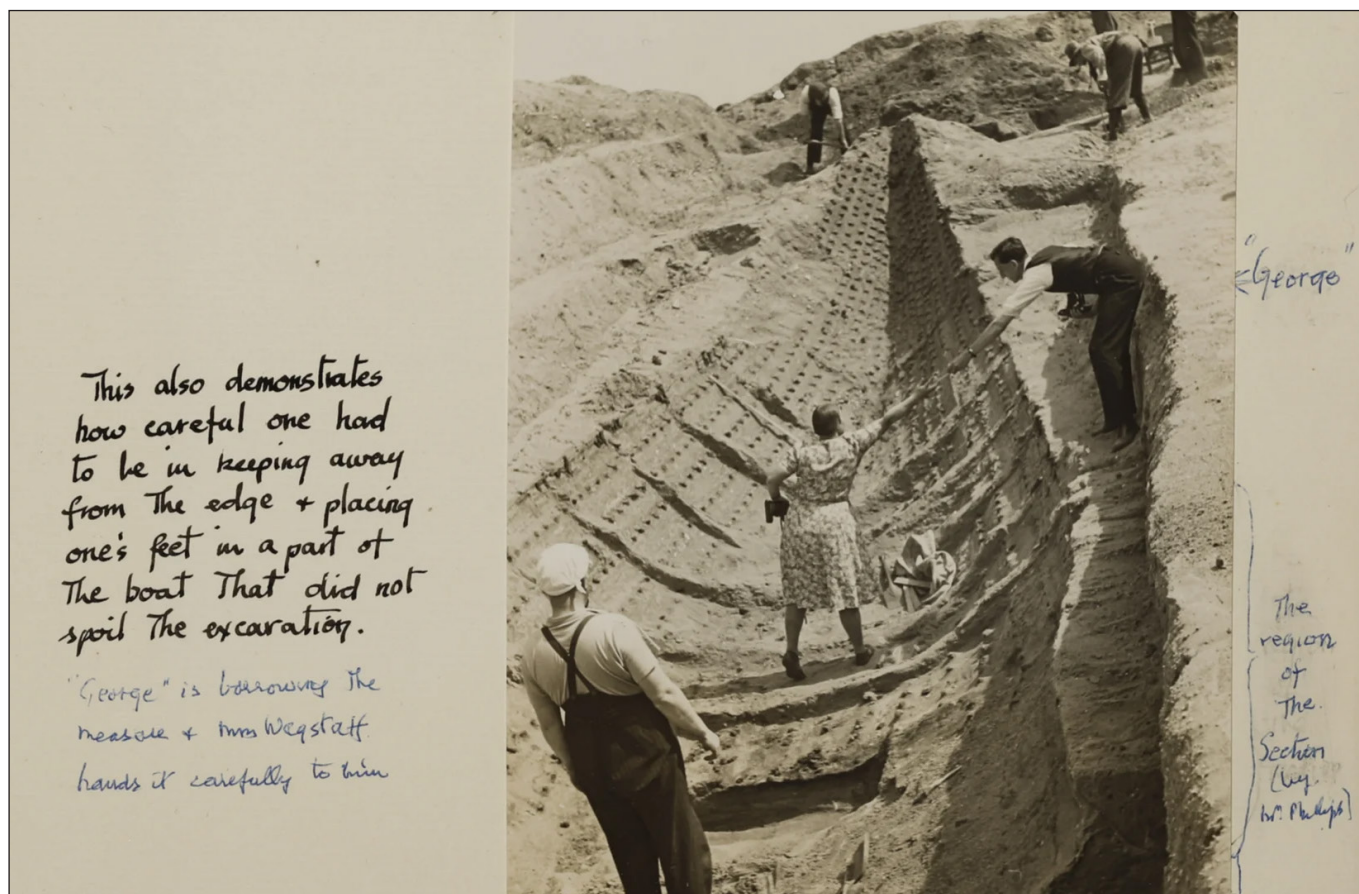

4. kép. Lily James a régész Peggy Piggott szerepében. © Larry Horricks/Netflix

kinek a birtokáról való. Az is kiderül, hogy Mrs. Pretty nem mehetett egyetemre, mert apja ellenezte lánya továbbtanulását. A film további részében azért feltűnik a már említett, Cambridge-ben végzett diplomás régész, Peggy Piggott is, akit férfi kollégái nem vesznek elég komolyan, viszont ő találhatja meg az apró, de értékes leleteket (4. kép). Az örökségfilmek fontos eleme a nők emancipációjának bemutatása és annak hangsúlyozása, hogy a tanuláshoz, képzéshez nekik is joguk van. Az örökségfilmek első látásra talán régimódinak is tűnhetnek, azonban nem csak a nők, hanem a homoszexuálisok és egyéb kisebbségek helyzetét és jogait is gyakran tematizálják, támogatják egyenjogúsági törekvéseiket, így mindenképpen progresszívek (MONK 2001; MA é.n.).

Az angolszász hajósír megtalálása olyan szenzáció, hogy a British Museum főrégésze, Charles William Phillips átveszi az ásatás vezetését. Újabb szereplők érkeznek, és megkezdődik a sírkamra feltárása. Bepillantást kapunk a szakmai hierarchiákba (Brown csak „excavator”, míg C. W. Phillips „archaeologist”), feltékenységbe, a fővárosi és vidéki/helyi múzeumok közötti rivalizálásba. Büszkeség és balítélet, értelem és érzelem mentén fonódik tovább a történet. Ezeknél a személyes szálaknál tudja Stone igazán megmutatni, hogy milyen jó (színházi) rendező; kamarajátéki szituációkat teremt, még akkor is, ha ezek esetleg a beltérről külső színhelyekre kerülnek. Kiváló színészei bravúrosan mutatják meg a belső lelki rezdüléseket, melyeket Eley operatőri munkája pontosan lekövet.

A kollektív öröm után hamar felvillan a szenzáció árnyoldala is: a kincs bemutatását szolgáló sajtótájékoztató után Mrs. Pretty úgy menekül a vakuk keresztttüzében a riporterek elől, mint Lady Di, és a fekete angol limuzinban is ugyanolyan magányosan ül, mint egykor „a szívek királynője”, míg be nem ül mellé Brown, akivel megoszthatja kétségeit. Ezután a jelenet után azt is hihetnénk, hogy a képi rögzítés ördögtől való, ha egy másik fontos szereplő, Mrs. Pretty unokatestvére, Rory Lomax nem győzne meg az ellenkezőjéről. Ő az egyetlen kitalált karakter, míg az összes többi szereplőt valóságos, történelmi személyekről mintázták (NATIONAL TRUST 2021; az ásatás eredeti fotódokumentációját Mercie Lack és Barbara Wagstaff készítette, 5. kép). Lomax kívülálló, mégis fontos szerep jut neki az ásatási munkálatokban, hiszen fényképezőgépével ő dokumentálja a feltárás folyamatait. „Csak próbálom megörökíteni a dolgokat, ahogy elmúlnak. Hogy megőrizzük a lényegét” – mondja. Mindez jól illeszkedik ahhoz, hogy a fénykép a régészeti dokumentáció alapvető eszköze, a megfigyelt jelenségek későbbi ellenőrzésének elengedhetetlen feltétele. A lényeg tehát a múltó dolgok rögzítése, de az elmúlás a filmben többet is jelent: ez a *vanitas*, mely képileg több helyen is felbukkan, pl. Mrs. Pretty kézmosásos jelenetében. Brown újraélesztése után a ház úrnője

5. kép. Egy fotó Mercie Lack, az ásatás valódi fotósának albumából. Kézzel írt felirat: „Ez jól mutatja, mennyire vigyáznunk kellett, hogy ne álljunk a gödör szélére, ill. hogy olyan helyre lépjünk a hajóban, ahol nem tesszük tönkre a feltárást.

George kölcsönkéri a mércét, és Mrs. Wagstaff óvatosan nyújtja át neki.” © Trustees of the British Museum, digital image

© National Trust

mossa kezeit, közben múló rosszullet vesz rajta erőt. A mosdó szélén hervadó virágokat látunk, mint egy németalföldi festményen, ezek a női főszereplő közelgő elmúlására, vagyis gyógyíthatatlan betegségére utalnak. A halál nem csak előrevetíti árnyékát, hanem néha már közvetlen közelben arat, mint a lezuhanó fiatal pilóta esetében. Mielőtt Mrs. Pretty ágynak esik és „áthajózik” a túlvilágra, Robertnek és Brownnak köszönhetően az ősi hajótest lenyomatában fekve nézheti a holdat és a csillagokat. Az égitestek megfigyelése Brown hobbi, melyet szívesen megoszt kis barátjával, ugyanakkor ez volt az őskori és természeti népek fontos iránytűje is. A koromfekete égbolton kontrasztosan kirajzolódó csillagok és a félhold egyszerűségükben olyan ősi sematikus ábrázolásokra emlékeztetnek, mint a több évtizeddel később ugyancsak kalandos körülmények között előkerült őskori lelet, a nebrai korong. Az, hogy a kozmosz ismerete is egyfajta ősi kulturális örökség és mai napig hasznosítható tudás, akkor válik nyilvánvalóvá, amikor a pilóta lezuhanásakor a helyi emberek pontosan tudják a holdjárás megfigyelése alapján, hogy mikor van dagály. A ladik újból beúszik a képbe, ezúttal már nem csak Brownt, hanem a vízbe fulladt pilótát is szállítja. Ez a szomorú esemény több szereplőben is felveti a kérdést, hogy mi lehet az élet után és mit hagyunk hátra az utókornak. Peggy, a fiatal régész nő sorolja a majdani leleteket: érme, óra, lámpás, bögre, töredék. Neki személyesen egy római érméhez fűződik különös viszonya, melyet édesapjától kapott; később ezt a medált háborúba vonuló szerelmének, Lomaxnak adja talizmánként. Brown viszont arra hivatkozik, hogy mióta az őseimbek az első lenyomatot hagyták a barlangjuk falán, az emberiség valami folyamatos történésnek a részese, így az egyes emberek sem tűnnek el teljesen. Ehhez kapcsolódva az ebédloasztalon kiterítve megjelennek Lomax ásatáson készített fotói, melyek nem csak tárgyakat és személyeket, hanem történeteket is rögzítettek. A rendező Lomax búcsúzásakor a kamerával rafináltan végigpásztázza a villa lépcsőházában lévő régi festményeket, családi arcképeket, így utalva rá, hogy a fotográfiának is volt előzménye, mégpedig

6. kép. Charles Phillips, a British Museum vezető régésze a helyieknek magyaráz a leletekről. © Larry Horricks/Netflix

a (portré)festészet. Stone felértékeli a képeket és fotókat, úgy kezeli őket, mint majdani leleteket, melyek ugyanúgy fognak rólunk mesélni, mint az elődeinkről a használati tárgyaik és művészeti alkotásaik. Azt, hogy miért fontos a régészek munkája, Brown felesége fogalmazza meg: „A munka nem a múltból, hanem a jövőről szól, hogy a következő generációk is tudják, honnan származnak. A vonal, ami az őseikhez köti őket, tartósabb, mint a közelgő háború.” Ez a kijelentés idejeműltnak is hangozhatna, mivel a film bemutatásakor szerencsére nem egy háború előestéjén vagyunk, mégis történt mostanában egy olyan esemény, mely Nagy-Britanniát, Európát, sőt az egész világot jelentősen megváltoztatta – ez pedig a Brexit. Az *Ásatás* témaválasztásakor még szó se volt Brexitről, de a forgatókönyv írásakor már elkezdődött a kampány Anglia Európai Unióból való kilépéséről, a forgatás ideje alatt pedig már heves viták folytak róla a különböző pártok között. Mostanára már több cikk és könyv is elemzi, milyen hatása van a Brexitnek az angol, illetve brit filmművészetre (ARCHER 2020). Arra többen is rámutatnak, hogy a nemzeti identitás keresése, újradefiniálása a filmművészetben már a 2000-es évek elején, tehát jóval a Brexit előtt elkezdődött, és ezek a folyamatok a Brexit éveitől kezdve csak felerősödtek és felgyorsultak. Régi, nemzeti identitástudatot erősítő eposzok, legendák megfilmesítése mellett, mint pl. a Guy Ritchie által rendezett *King Arthur: Legend of the Sword* (2017), több örökségfilm is készült. Mint Steve Rose, a *The Guardian* újságírója rámutat, „a nosztalgia minden korábbinál nagyobb mértékben vált a brit filmművészet egyik fő alkotóelemévé, és csak nagyon kevés filmben kérdőjelezi meg komolyan a megkövesedett angol önképet. Egyrészt ott van a vidéki nemesi kúriák/királyi családok nosztalgiája, ami például *A király beszéde*, *A korona* és a *Downton Abbey* c. filmekben és sorozatokban érhető tetten, másrészt felbukkannak a háború utáni hősök, például James Bond, akik még mindig az angol kivételesség, a gyarmati felsőbbrendűség és a túlzó brit férfiasság »senki sem csinálja jobban« fantáziáját hirdetik. E nosztalgiával keveredik egyfajta osztályirigység is. A kettő kéz a kézben jár: csak a múlt előkelőbb rétegei érdekelnek minket...” (ROSE 2017). Ebbe a vonalba pontosan beleillik az *Ásatás*, mely Anglia legértékesebb régészeti leletegyüttesét állítja rivaldafénybe, bár a római kori leletek, vagyis az európai örökség és a bibliai hagyományok fontosságát is hangsúlyozza. Brown személyének felértékelése és az elithez közelítése a régészetről alkotott képet is kimozdítja az „úri passziók” világából, a szakmát szinte kézzelfoghatóvá teszi és inkább az ismeretközvetítés és -terjesztés szerepét emeli ki (LÖHNDORF 2021). Erre szép példa az a jelenet, mikor a British Museum vezető régésze a környék apraja-nagyjának magyaráz a hajósír mellett (6. kép). Mindennek nagy jelentősége van a mai régészet, a mai régészek szempontjából. A mozifilm bemutatása után film készült arról, mennyiben hiteles a régészeti munka bemutatása az *Ásatás*ban,

Gulyás Réka • „Az embert megszólítja a múlt, nem igaz?” Simon Stone *Ásatás c. filmje*

de arról is, hogyan alkotják újra a sírba temetett hajót mai mesterek, eredeti technikák használatával. A film által kiváltott fokozott érdeklődést pedig újabb és újabb dokumentumfilmek használják ki, bemutatva az egyes leleteket, a körülményeket, a korszakot. A filmnek ez a hatása és üzenete még fontosabb, mint Brown munkásságának utólagos elismerése, mert ez kapukat nyithat a közönség és a régészek között és növelheti a befogadókészséget az oktatási és közösségi régészeti projektek iránt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Archer, Neil (2020). *Cinema and Brexit. The Politics of Popular English Film*. London: Bloomsbury Academic.

Brownlee, Emma (2021). Connectivity and funerary change in early medieval Europe. *Antiquity* 95/379 (2021), 142–159. <https://doi.org/10.15184/aqy.2020.153>

Grant, Charles (2021). “It was torturous at times”: the 15-year journey behind ‘The Dig’. *Screen Daily*, 22 February 2021. <https://www.screendaily.com/features/it-was-torturous-at-times-the-15-year-journey-behind-the-dig/5157214.article> (Accessed 11.07.2021).

Jarus, Owen (2021). Who was buried at Sutton Hoo? *Live Science*, 9 February 2021. <https://www.livescience.com/who-was-buried-sutton-hoo.html> (Accessed 11.07.2021).

Löhndorf, Marion (2021). «The Dig»: Sie spazieren ins offene Grab. *Neue Zürcher Zeitung*, 02 February 2021. <https://www.nzz.ch/feuilleton/der-britische-spielifilm-the-dig-macht-archaeologie-fassbar-ld.1599428?reduced=true> (Accessed 11.07.2021).

Ma, Ra (é.n.) Gender, Feminism and Sexuality in the Heritage Film. *Bostonese*. <https://bostonese.com/english/reviews/gender-feminism-and-sexuality-in-the-heritage-film/> (Accessed 11.07.2021).

Markham, Robert (2002). *Sutton Hoo: Through the Rear View Mirror, 1937–1942*. Woodbridge: Sutton Hoo Society.

Marzinzik, Sonja (2008). Expressions of Power – Luxury textiles from early medieval northern Europe. *Textile Society of America Symposium Proceedings* 237 (2008). <https://digitalcommons.unl.edu/tsaconf/237> (Accessed 11.07.2021).

Monk, Claire (2001). Sexuality and heritage. In Ginette Vincendeau (szerk.), *Film/Literature/Heritage: A Sight and Sound Reader* (pp. 6–11). London: British Film Institute.

Monk, Claire (2011). *Heritage Film Audiences. Period Films and Contemporary Audiences in the UK*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Moon, Ra (2021). ‘The Dig’ House and ALL the Filming Locations: Where was The Dig filmed? *Atlas of Wonders – Filming Locations*, January 2021. <https://www.atlasofwonders.com/2021/01/the-dig-house-filming-locations.html> (Accessed 11.07.2021).

National Trust (2021). Digging the dirt: The true story behind The Dig. *National Trust – Sutton Hoo*. <https://www.nationaltrust.org.uk/sutton-hoo/features/digging-the-dirt-the-true-story-behind-the-dig> (Accessed 11.07.2021).

Gulyás Réka • „Az embert megszólítja a múlt, nem igaz?” Simon Stone *Ásatás* c. filmje

Rose, Steve (2017). The Dunkirk spirit: how cinema is shaping Britain's identity in the Brexit era. *The Guardian*, 20 July 2017. <https://www.theguardian.com/film/2017/jul/20/dunkirk-spirit-british-film-brexit-national-identity-christopher-nolan> (Accessed 11.07.2021).